

Yayın Geliş Tarihi: 14.11.2022

Yayına Kabul Tarihi: 27.05.2023

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (Chicago 17. Sürüm):
Yıldırım, Serpil ve Yıldız Deveci Bozkuş. "Zoya Pirzad'ın *Yek Ruz Mande Be 'İd-i Pak* (Paskalya'ya Bir Gün Kala) Adlı Eserinde İran Ermenileri." *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 73 (2023): 89-107.

Araştırma Makalesi

ZOYA PİRZAD'IN *YEK RUZ MANDE BE 'İD-İ PAK* (PASKALYA'YA BİR GÜN KALA) ADLI ESERİNDE İRAN ERMENİLERİ

(ARMENIANS OF IRAN IN ZOYA PIRZAD'S WORK
YEK RUZ MANDE BE 'İD-İ PAK (ONE DAY LEFT FOR EASTER))

Serpil YILDIRIM*
Yıldız DEVECİ BOZKUŞ**

Öz: 1952'de İran'ın Abadan şehrinde, İranlı Ermeni bir ailenin kızı olarak dünyaya gelen Zoya Pirzad, İran edebiyatının yaşayan önemli simaları arasında yer alır. Özellikle hikaye ve romanlarıyla dünya çapında bir üne sahip olan yazar gerek İran'da gerekse Ermenistan'da yakından takip edilen bir yazardır. Ünü ülke sınırlarını aşan Pirzad'ın eserleri başta Türkçe, İngilizce, Ermenice ve Fransızca olmak üzere çok sayıda dile tercüme edilmiştir. Araştırmacılar tarafından Pirzad'ın İran edebiyatının yanı sıra Ermeni Diaspora Edebiyatı'na da yeni bir bakış açısı kazandırdığı düşünülmektedir. Zira Ermeni bir ailede dünyaya gelen yazar, eserlerinde kendi inancı kapsamında İran'daki Ermeni topluluğunun Fars toplumuyla olan dini, siyasi ve toplumsal ilişkilerini irdeleyip İran'daki Ermeni ailelerinin kendi örf, adet ve inançlarını nasıl koruduklarını anlatmaktadır. İşte bu çalışmada Zoya Pirzad'ın سه کتاب (Üç Kitap) adlı

* ORCID: 0000-0002-9566-7232

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-mail: yldrmserpil44@gmail.com

** ORCID: 0000-0002-4634-463X

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, e-mail: yildizdeveci@gmail.com

eserinin içinde yer alan یک روز مانده به عید پاک (Paskalya'ya Bir Gün Kala) mecmuasında İran Ermenilerinin Farslarla olan ilişkilerinin nasıl kaleme alındığı incelenecektir. Bu çerçevede ilk etapta Pirzad'ın hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, Pirzad'ın incelemeye tabi tuttuğumuz eserinde, İran Ermenilerinin yaşam tarzlarının, Farslarla olan ilişkilerinin ve İran'da yaşadıkları sorunların nasıl ele alındığına, yazarın İran Ermenilerine dair kullandığı ifadelere, terimlere ve üslubuna değinilecektir. Bu kapsamda Pirzad'ın kullandığı edebi dil, kaleme aldığı toplumsal konuların neler olduğu üzerinde de durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Farslar, Fars Romani, Diaspora Ermenileri, Se Ketab, Zoya Pirzad

Abstract: Pirzad was born in 1952 as the daughter of an Iranian Armenian family in the city of Abadan of Iran. Pirzad is among the prominent living figures of Iranian literature. The author, who has a worldwide reputation especially for her stories and novels, is a writer who is closely followed both in Iran and Armenia. The works of Pirzad, whose reputation exceeds the borders of the country, have been translated into many languages, including Turkish, English, Armenian and French. It is thought by the researchers that Pirzad brought a new perspective to Armenian Diaspora Literature as well as Iranian literature. The author, who was born in an Armenian family, examines the religious, political and social relations of the Armenian community in Iran with the Persian society within the scope of her own beliefs and explains how the Armenian families in Iran protect their customs, traditions and beliefs. In this study, it will be examined how the relations of Iranian Armenians with Persians were written in Zoya Pirzad's work titled Yek Ruz Mande be İd-i Pak (One Day Left for Easter). In this framework, after a general evaluation of Pirzad's life and works, how the events of 1915 were narrated in Pirzad's three stories, the expressions, terms and style used by the author on this subject will be examined. The life of Zoya Pirzad and her works will also be examined in general terms in the study. In this context, the literary language used by Zoya Pirzad and what social issues she wrote will be emphasized.

Key Words: Persians, Persian novel, Diaspora Armenians, Se Ketab, Zoya Pirzad

GİRİŞ

Modern İran Edebiyatı'nda kadın yazarlar 1979'dan sonra özellikle de 1990'lı yıllar sonrası edebiyatta daha aktif bir rol üstlenerek daha çok yazmaya başlamışlardır. Araştırmacı yazar Aylin Olsun, hem yazar hem de roman kahramanı olarak Modern İran romanında yer almaya başlayan bu kadın yazarlar hakkında bir makalesinde şöyle demektedir: “İran İslam devriminden sonra beklenenin tam tersi olmuş ve İranlı kadın yazarların sayısında inanılmaz bir artış yaşanmıştır. Kimi eleştirmenler bunu eve kapatılmak istenen İran kadınının, inatla haklarını arama ve koruma çabasına bağlamışsa da aslında konu bu kadar da kolay izah edilemez.”¹ Zoya Pirzad, bu kadın yazarlardan biri olarak 1990'lı yıllardan sonra ilk hikayelerini yazmaya başladı. İran Ermenisi olan yazar 1952 yılında İran'ın Güneybatısında yer alan Abadan şehrinde doğdu. Pirzad'ın yazıları İran Edebiyatı'nda çok geç tanınmış olmasına rağmen, yazıları edebiyatta kalıcı olmak adına gerekli olan itibarı çok kısa sürede kazanmıştır.² Öyle ki öykü ve romanlarıyla dünya çapında bir üne sahip olup İran'da olduğu kadar Ermeni Diaspora Edebiyatının da yakından ve ilgiyle takip ettiği bir yazar oldu.³ Eserlerini Farsça kaleme alan yazar, ilk romanı olan چراغ هارا من خاموش می کنم (*Işıkları Ben Söndürürüm*)'ü 2001 yılında yayımladı. Çeşitli dillere de çevrilen romanı *Işıkları Ben Söndürürüm*'de; etnik kökenine, ait olduğu sınıfa, yaşam tarzına bakılmaksızın; kadınların maruz kaldığı, çoğu zaman görünmez olan baskıları, ötelenmişlik, yalnızlık duygularını, yepyeni, kadınca bir bakış açısıyla gözlerimizin önüne sermiştir.⁴ Abadan'da yaşayan sıradan bir Ermeni ailesinin hikayesinin konu edinildiği bu eserde, Pirzad hem İran Edebiyatı hem de Ermeni Diaspora Edebiyatına farklı bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır.⁵ Pirzad, bu ilk romanıyla 2002'de yılın en iyi romanı Mehregan Edebiyat ve Hooshang Golshiri Edebiyat ödülüne layık görülmüş ve ayrıca İran İslami İrşad ve Kültür Bakanlığı tarafından da plaket ve edebiyat ödülüne layık görülmüştür.⁶

1 Aylin Satun Olsun, Duvar Arkasında Fısıltılar (1), <https://aylinsatunolsun.com/duvar-arkasinda-fisiltilar-1/E>. T. 24.05.2023)

2 Asye Guderzi Nejad, “Şehsiyetperdazi der roman-ı Çeragha ra men hamuş mikonem eser-i zoya Pirzad” *Faslname-i Baharistan-i Sohen*, no. 14 (2009): 155.

3 Fatemeh Sadat Basirizadeh, and Mahnaz Soqandi, “A Comparative Study of the Psychoanalytical Portrayal of the Women Characters by Virginia Woolf and Zoya Pirzad,” *Britain International of Humanities and Social Sciences (BloHS) Journal* 1, no. 1 (2019): 1-8. <https://doi.org/10.33258>

4 Aylin Satun Olsun, “İran'ın Yaşayan Kadın Yazarlarından Seçme Kitaplar,” <https://aylinsatunolsun.com/sepideh-shamloo/> (Erişim Tarihi 10.11.2022).

5 Gamze Yüçetürk ve Serpil Yıldırım, *Arap ve Fars Kadın Öykücülerden İnciler* (Ankara: Hece Yayınları, 2016), 164.

6 Pürân Ferruhzâd, *Kârnümâ-yi Zenân Kârâ-yi İrân ez Dirûz ta Emrûz* (Tahran: Neşr-i Katre, 1381), 18.

Pirzad'ın ikinci romanı ise 2004 yılında yayınlanan *عادت می کنیم (Alışıyoruz)* adlı eseridir. Pirzad'ın önceki öykü ve romanlarından farklı olarak toplumdaki burjuva sınıfının hikayesinin ele alındığı bu eserde, yazar sonradan zenginleşen gruplarla aileden varlıklı olan toplulukların hayatını konu edinir. Bu eserde dikkat çekici bir diğer husus da İran'daki zor yaşam koşullarına rağmen İran kadınının azimli, kararlı ve çalışkan hayat biçimleri üzerinde durulmasıdır.⁷

1991 yılında hikaye yazmaya başlayan yazar, 1995 ve 1998 yıllarına kadar üç hikaye kitabı kaleme aldı ve daha sonra bu eserleri 2002 yılında *Üç Kitap* adı altında tek bir kitapta topladı. Zoya Pirzad'ın *Üç Kitap* isimli kitabı, *Bütün Öğle Sonları Gibi*, *Hurmanın Kekremesi Tadı*, ve *Paskalya'ya Bir Gün Kala* olmak üzere üç öykü kitabının bir araya getirilmesiyle meydana gelmiştir. Bu makalede incelemeye tabi tutulan, kitabın son bölümü olan *Paskalya'ya Bir Gün Kala* ise (Vişne Çekirdekleri), (İstiridyeler), (Beyaz Menekşeler) adlı üç kısa hikayeden oluşmaktadır.

Pirzad, bir nehir roman özelliği taşıyan bu eserde, kendi inancı kapsamında İran'daki Ermeni topluluğunun İran toplumuyla olan dini, siyasi ve toplumsal ilişkilerini irdeleyip İran'daki Ermeni ailelerinin kendi örf, adet ve inançlarını nasıl koruduklarını anlatmıştır.⁸ Olsun'a göre Pirzad bu yönüyle İran Edebiyatına olduğu kadar, Ermeni Diaspora Edebiyatına da özgün anlatımıyla yeni bir soluk getirmiştir.⁹

Zoya Pirzad *Paskalya'ya Bir Gün Kala* adlı eserinde, İran'daki Ermenilerin zorla yerinden edilmelerine ve karma kimliklerine rağmen, eski nesil Ermenilerin genellikle birleşik bir kimlik kavramına sahip olduklarını ileri sürer. Ancak Pirzad'ın yeni nesil Ermeni karakterleri, ulusötesi bir diaspora kimliğine sahip bireyler olarak kabul edilebilir. Ulusötesi diaspora, atalarının toprakları dışında bir ülkede yaşayan ancak aynı zamanda bazen fiziksel bazen de sembolik olarak anavatanlarıyla yani köken ülkeyle bağlantısını sürdürmesinin yanında, kabul eden ülkede kökleşmiş ve aidiyetleri akışkan insanları ifade eder.¹⁰ Kimlikler, belirli tek

7 Yüçetürk ve Yıldırım, *Arap ve Fars Kadın Öykücülerden İnciler*, 164.

8 Şerife Yardemir, "Modern İran Edebiyatında Kadın Yazarlardan Zoyâ Pirzâd ve Onun Se Ketab İsimli Öykü Mecmuasındaki Kadın Karakterler," *Çağdaş İran Edebiyatında Kadın* içinde, (Ankara: Hece Yayınları, 2018), 272.

9 Olsun, "İran'ın Yaşayan Kadın Yazarlarından Seçme Kitaplar," <https://aylinsatunolsun.com/sepidehshamloo/> (E.T. 10.11.2022).

10 Ertuğrul Murat Özgür, "Küresel Göçün Sosyo-mekânsallığı: Ulusötesi Mekânlar / Yerelötesi Yerler, Topluluklar ve Kimlikler," *Coğrafi Bilimler Dergisi* 16, no. 1 (Bahar 2018), 11. https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000189

güçlerle etkileşim yoluyla yaratıldığından, Pirzad'ın adı geçen bu eseri, Ermeni-Fars kimlik yapısının genel olarak Ermeniler-Farslar özel olarak ise Şii Müslüman cemaati arasındaki ilişkilerde “öteki” olarak önemini vurgulamaktadır. Dolayısıyla bu makalede Zoya Pirzad'ın *یک روز مانده به عید پاک* (*Paskalya'ya Bir Gün Kala*) adlı eserinde yer alan hikayedeki farklı kuşak Ermenilerin kimlik farklılıkları tüm yönleriyle ele alınmıştır.

Yazar, Ermeni bir ailenin çocuğu olan Edmund'un çocukluktan yaşlılığa kadar olan hayatının anlatıldığı birbirine bağlı üç hikayede Edmund'un gözüyle yaşadığı çevreyi ve Ermeni örf, adet, gelenek ve görenekleri üzerinden İran Ermenilerinin toplumsal ilişkileri konu edinmiştir. Böylece yazar, İran'da yaşayan Ermeni toplumunun İran'daki diğer topluluklardan ne kadar izole bir hayatın olduğunu ve özellikle aile bazında İran Ermenilerinin dini ve etnik farklılıkları nasıl bir ötekileştirme aracı olarak gördüklerini küçük bir çocuğun gözünden sorgulamaya çalışmıştır.¹¹ Bu yüzden konusu itibarıyla *Paskalya'ya Bir Gün Kala* (*یک روز مانده به عید پاک*) adlı eser, yazarın diğer eserlerinden farklı olup ayrı bir önem taşımaktadır. Adı geçen bu eser 1999 yılında yılın kitabı ödülüne layık görülmüştür.

Yazar, feminist bakış açısıyla bakarak, hangi inanıştan olursa olsun, hangi kültüre sahip olursa olsun kadınların her zaman toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunlarla mücadele etmek zorunda kaldıklarını, hem aile içinde hem de toplum hayatında geri plana atıldıklarını ve hiçbir zaman hak ettikleri değeri görmediklerini haykırmak istemektedir. Dolayısıyla da Pirzad, kaleme aldığı eserlerinde genellikle kadının küçük, gizli ve yapayalnız dünyasını dramatik bir biçimde ortaya koymuş, yaşadığı toplumun insanlarını ve sorunlarını sade, akıcı ve anlaşılır bir dil kullanarak eserlerine konu edinmiştir. Dolayısıyla yazarın özellikle konu seçimi ve cümle yapıları incelendiğinde kısa ve anlaşılır olmaya özen gösteren bir yazar olduğunu söylemek mümkündür, bu da yazarın okuyucuya vermek istediği mesajların net bir biçimde hedef kitleye ulaşmasında önemli bir etkidir.

Pirzad'ın, öykülerinin çoğunda olduğu gibi bu eserinde de orta tabakada yer alan toplum bireylerinin özellikle de kadınların yalnızlıklarını, sıradan hayatlarını, toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve birey ile toplum arasındaki çelişkiyi derinlemesine işleyerek tüm çıplaklığıyla göz önüne sermiştir.¹² Yazar, insanların yaşam koşullarının daha iyi analiz edilmesini sağlamak için

11 Yıldız Deveci Bozkuş, “Zoyâ Pirzâd'ın Yek Ruz Mande be 'id-i Pak (Paskalya'ya Bir gün Kaldı) Adlı Eserinde Kadın İmgesi,” *Çağdaş İran Edebiyatında Kadın* içinde, (Ankara: Hece Yayınları, 2018), 183.

12 Foroogh Kazemi, and Shohreh Dalae, “A Study of Gender Discourse in Zoya Pirzad Novels,” *Journal of Advances in Linguistics* 8, no. 1, (Bahar 2017), 1225.

farklı sosyal geçmişe sahip olan ancak aynı ya da benzer kimlik sorunları yaşayan farklı kuşaklardan kadınları bir araya getirmiştir.

***Paskalya'ya Bir Gün Kala* Adlı Eserin Değerlendirmesi**

Paskalya'ya Bir Gün Kala birbiriyle iç içe geçmiş ve Edmund adında ortak bir anlatıcının her bölümde kendi hayatından bir kesit sunduğu üç hikaye mecmuasıdır. Bu hikayelerin ortak noktası, zamanlarıdır. Her üç olay *Paskalya'ya Bir Gün Kala*'da geçer. Her üç hikaye de İran Ermenilerinin Şii Müslüman toplumla olan ilişkisi etrafında cereyan eder.

Kadın ve kadın sorunları üzerine çok sayıda eser kaleme alan Pirzad, *Paskalya'ya Bir Gün Kala* adlı bu eserinde yine kadın sorunlarına değinmekle birlikte birbirine bağlı üç hikâye üzerinden Ermeni-Fars ilişkilerini ele alır. Yazar, bu eseriyle, gerek Ermeni gerekse de Fars kadınların aile ve toplum hayatındaki yaşamlarına ışık tutar. Kadının aile içinde eşi ve kayınvalidesi ile yaşadığı sorunları bir çocuğun gözünden okuyucuya aktarmaya çalışır. Adı geçen bu eserin, Pirzad'ın diğer eserlerinden farkı ise yazarın burada farklı etnik gruplara mensup çocukların zihnindeki öteki algısına yer vermiş olmasıdır.

Zoya Pirzad bu kitapta kadın olmak”, “erkek olmak”, “din farkları”, “toplumsal sınıf farkları” ve “inançlar” gibi sorunlara henüz on iki yaşında Edmund Lazaryan adlı çocuğun masumane bakış açısından bakar. Ayrıca eski inanç ve değerleri, kadınlar ve toplum aracılığıyla çocuklara aktararak sorunları masaya yatırır. Eserde, Ermeni okulunda hademelik yapan bir müslüman hademenin kızı Tahire'nin, Ermeni çocukları tarafından hem dini hem de sınıfsal anlamda sürekli dışlandığını görmek mümkündür. Zira Tahire, babasının hademelik yaptığı Ermeni okulunun hem tek Müslüman öğrencisi hem de mensubu olduğu toplumsal sınıf diğer öğrencilerden farklıdır: “*Abraham Bey, sınıf arkadaşım olan Anuş'un babasıydı. Anuş, herkesle kavga eden ve sürekli Tahire'nin arkasından “Müslüman hademenin kızı!” diye konuşan şişman ve sarışın bir kızdı. Okul ile duvar duvara olan dört köşeli kilisenin önündeki kaldırımında oyun oynarken Anuş, Tahire hakkında kötü konuşunca, ben de ona karşı Tahire'yi savundum. Bunun üzerine Anuş bütün çocukların önünde: “bu utanmaz deli, Müslüman hademenin kızına âşık!” diye bağırды. Ben daha ne yapmam gerektiğini düşünürken Tahire, Anuş'un kulağına sert bir tokat indirdi. Anuş'un burnu kanadı.*”¹³

13 Zoya Pirzad, *Se Ketab* (13th ed.). (Tahran: Neşr-i Merkez, 2006), 233.

Zoya Pirzad, hikâyelerinde en ufak ayrıntıları bile tasvir ederek hikayenin anlatıldığı ortamı, anlatıcının çevresini, karakterleri ve onların iç dünyalarına ait üstü kapalı kalmış duygu ve düşüncelerini canlı bir şekilde tasvir etmeyi başarabilen bir yazardır. Bu sayede, okuyucu kendini olayın içinde, anlatılan o çevrede bulur ve sanki karakterle ve çevreyle bütünleşir. Yazar, bu eserde diaspora¹⁴ kimliğinin hissini yaratmak ve yerinden edilmenin acısını göstermek için öncelikle hikayedeki Ermeni karakterlerin yaşadıkları çevreyi tarif eder: Edmund ve ailesi, bir sahil kasabasında yaşamaktadırlar. Birinci hikayenin başlarında, Edmund yaşadığı ev ve çocukluğu hakkında bilgiler verir, kilise ile okulunun duvar duvara olduğunu söyler. Kilise ve okula yapılan bu işaret İran Ermenilerinin hayatında bu iki sembolün önemli rolünün ve ev sahibi ülkede kendi miras ve köklerini korumak için çabalarının göstergesidir. Ermeni okulu, Ermeni çocuklarına Ermeni kültür ve tarihini öğretme noktasında önemli bir role sahiptir.¹⁵ Edmund, her gün sabah sınıfa gitmeden önce bütün Ermeni öğrencilerinin nasıl Hristiyan duası okuduklarını ve her yıl ana vatanları Ermenistan'a karşı görev ve sorumluluklarının neler olduğunu anlatan bir kompozisyon yazmak zorunda olduklarını anlatır.

Yazarın, hikaye boyunca kilisenin ve dinin önemine vurgu yaparak en önemli dini gelenek olan geleneksel Paskalya kutlamalarına ilişkin açıklamaları dikkat çekicidir:

“Paskalya yumurtalarının olduğu sepet odadaki gardırobun üzerinde idi. Kenarında haçla çikolata vardı. Her defasında herkesin lezzetini tarif ettiği ve halanın başını sallayarak “hayır, annenin yaptığı Nazook¹⁶’un lezzetini tutmaz” dediği ev yapımı Nazook da vardı. Tuzlu, tatlı gata ve meyve de. Paskalya ve İsa’nın vaftiz edildiği gecelerde dolabın üzerinde duran ayakları uzun iki gümüş şamdanın beyaz mumları hep yanardı. Fotoğrafın altına eğri yapıştırdıkları siyah şeritli ahşap çerçevede büyükannenin büyük bir fotoğrafı vardı. Büyükannenin ölümünden öncesine kadar, her paskalya ve İsa’nın vaftiz edildiği gece, bütün aile, büyükannenin misafiri olurdu. Hatta büyükannenin genellikle vaktini yatağında geçirdiği, halamla birlikte misafirlere

14 Bugün muhtemelen 100.000 civarında olan İran Ermenileri, Batı Ermeni diasporasının en eski ve en iyi organize olmuş topluluğu olmakla birlikte, okulları ve diğer kurumları finanse ederek diasporanın kültürel yaşamına katılmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız:

<http://monografjournal.com/sayilar/9/ermeni-diaspora-edebyati-monograf-sayi-9.pdf>

15 İran kendi içindeki Ermenileri, özellikle İran Devriminden sonra, en ayrıcalıklı “öteki” olarak konumlandırmıştır. Bu bağlamda günümüzde İran’da Ermenilerin 29 özel okulu bulunmaktadır. Ermeniler ayrıca kendi dillerinde ve alfabelerinde İranın genel okullarından bağımsız bir müfredata sahip olup her türlü basın-yayın hizmetinde bulunabilmektedirler (Okyar, 2017: 1185).

16 Un, tereyağı, şeker, ekşi krema, maya, vanilya özü ve yumurtadan yapılan, içi genellikle fındık ve özellikle cevizle yapılan bir Ermeni böreğinin adıdır.

ikram ve paskalya gecesi için pilav, koko sebzi ve tütsülenmiş balık pişirdiği son iki yılda bile bu durum devam etti. Son defa büyükanne tekerlekli sandalye sadece birkaç saniye masanın başına gelirdi. Bizimle beraber kutsal ekmeği ağzına koymak için dua okurdu.”¹⁷

Pirzad, karakterlerin diaspora bilincini göstermek için yaptığı tüm bu sembolik göndermelerin yanı sıra Ermeniceyi doğru konuşmanın önemine de vurgu yapar. Ermeni diline vurgu, karakterlerin kendi yerel kültürlerini tanıtmaya ve koruma konusundaki bilişsel yatırımlarını tasvir etme yollarından biridir. Pirzad’ın karakterleri doğal olarak iki dillidir. İki dillilik derecesi elbette temas miktarına bağlıdır. Kaldı ki Ermenice ve Farsça dilleri arasında kesintisiz bir temas söz konusudur. Dikkate alınması gereken önemli bir faktör, her iki dilin de Hint-Avrupa dillerinin alt kümeleri olması ve bu nedenle iki dil arasında daha yumuşak alışverişlere yol açan birçok ortak dil özelliğine sahip olmasıdır. Ermeniceyle Farsça arasındaki bu alışverişten hareketle Ermeniceyi en çok etkileyen dilin Farsça olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Pirzad’ın bu eseri İran Ermenilerinin dil konusundaki hassasiyetlerini de ortaya koyması bakımından önemlidir. Büyükanne sürekli torunu Edmund’u günlük Ermenice ve Farsça kelimeleri kullandığı için azarlar. Ama Edmund gibi yeni nesil için bu zor bir iştir. İki dilin kullanımını arasındaki küçük farklılıklar Edmund’un konuşmasında etkisini gösterir ve grameri yanlış kullanmasına ya da günlük konuşmada Farsça kelimeler tercih etmesine sebep olur. Eserde, sık sık Ermeni çocuklarına nasıl Farsça değil Ermenice kullanmaları gerektiği yönünde telkinlerde bulunduğu şöyle anlatılır: “*Grigoryan Hanım bir bardak vişneli limonatayı önüme koydu. “Limonatayı sevmiyorum.” Mendilinizin üzerindeki çiçekler lale mi?” diye sordum. Sorarken lale kelimesini Farsça söyledim, Grigoryan Hanım güldü. “Lale kelimesi, Ermenice ‘kakaç’ diye söylenir” dedi. Sonra babama döndü ve ciddileşti.*”¹⁸

İran Ermenilerinin hem dil hem de tarih konusunda ne kadar katı kurallarının olduğunu da yine bu eserde görmek mümkündür. Ermeni okulunda tek Fars olan Tahire, büyükanneyle, müdür beyle ve öğretmenlerle okulun eğitim dili olan Ermenice konuşur ve Ermenilerin dini ritüellerine katılıp onlarla birlikte tıpkı onlar gibi ibadet eder: “*Tahire okulun tek gayri Ermeni öğrencisiydi. Büyükanne kaşlarını çatmıyordu. Büyükanne yanında kimse Farsça kelimeler konuşmaya cesaret edemezdi. Tahire, büyükanneyle, müdür beyle ve öğretmenlerle sanki Ermenice Edebiyat kitabından okuma yapar gibi*

17 Pirzad, *Se Ketab*, 275.

18 Pirzad, *Se Ketab*, 243.

Ermenice konuşurdu. Pazar günleri bizimle kiliseye gelir, tıpkı büyükannem gibi gözlerini sıkıca kapar, diz çöker ve haçı çıkarıp tüm dini duaları ve şarkıları ezberden okurdu."¹⁹

Henüz on iki yaşında bir çocuk olan Edmund'un gözünden İran'daki Hristiyan-Müslüman toplumu arasındaki ilişkilerin ele alındığı bu eserde, Müslüman ve Hristiyan toplumun ilişkilerindeki kopukluk ve bunun çocuklar üzerindeki yansımaları son derece belirgindir. Her iki toplumun insanları birlikte yaşıyor olsalar da aralarındaki kopuk ilişkiler, aslında birbirlerinden ne kadar da uzakta olduklarını veya ayrı dünyalarda yaşadıklarını çok daha belirgin kılmıştır: "*Tahire'nin babasının sesi boğuktu. 'Ben bu cemaati tanıyorum. Bu memleketin ekmeğini yiyorlar ve sonra biz yokmuşuz gibi davranıyorlar!' dedi.*"²⁰

Öykünün kahramanlarından olan Edmund çocuk olmasına rağmen babasının, okuldaki tek Müslüman arkadaşı Tahire ile oynamasına izin vermeyişinin temelinde etnik ve dini nedenlerin olduğunun farkındadır ve bu durumdan rahatsız olduğu kendi ağzından şöyle ifade edilir: "*Tahire ile ikindileri oyun oynayabildiğimiz tek yer, okul ile kilisenin bahçesiydi. Tahire bizim eve hiç gelmiyordu. Belki de babamın ondan hoşlanmadığını biliyordu. Tahireler okulun alt kat odalarından birinde kalıyordu. Kaldıkları yer çok küçüktü ve oyun yeri yoktu. Eğer babam okul hademesinin odasına gittiğimi anlasaydı, kavga çıkarır, annemle birlikte onun etnik, dini ve sınıfsal anlaşmazlıklar hakkındaki klişe ve bitmek bilmez konferansını dinlemeye mecbur kalırdık.*"²¹

Edmund'un ailesinin Tahire ile olan arkadaşlığını tasvip etmemelerinde sadece dini ve etnik değil bunun yanı sıra sınıfsal birtakım etkenlerin de rol aldığı, eserde sıkça vurgulanan bir husustur. Bu nedenle aile bireylerinin, genellikle ondan bahsedecekleri zaman Tahire'nin ismini kullanmak yerine onu, "hademenin kızı" şeklinde niteledikleri görülmektedir.

Eserde dikkat çeken bir diğer konu da Ermeni Tarihi dersinde Edmund'un sorunun cevabını unuttuğu sırada arkadaşı Tahire'nin masum bir şekilde verdiği cevap olmuştur. Sınıfta tek Müslüman olan Tahire'nin çocukça ve saf bir biçimde öğretmenin sorduğu soruya sırf arkadaşını zor durumdan kurtarmak için verdiği yanıt karşısında tüm sınıf Edmund'a gülmüş ve öğretmen de Edmund'a sinirlenmiştir: "*İlk dersimiz Ermeni Tarihi idi. Derse çalışmıştım. Öğretmen: 'Edmund Lazaryan' diye seslenince hiç korkmadım.*

19 Pirzad, *Se Ketab*, 245.

20 Pirzad, *Se Ketab*, 250.

21 Pirzad, *Se Ketab*, 227.

Öğretmen: “Ermenistan’ın hangi padişahı ‘mahub’ lakabına sahipti?” diye sordu. Ağzımı açar açmaz aniden dersi, sınıfı, öğretmeni ve bütün padişahların ismini unuttum. Kibrit kutusunu delmeyi unuttuğumu ve bu yüzden uğurböceğinin havasızlıktan boğulacağını düşündüm. Bu esnada Tahire sırasından öne eğildi. Gözüm Tahire’nin ağzında, aklım uğurböceğindeydi. Tahire her ne söylediye tekrar ettim. İkinci Sultan Hamid! dedim. Bunun üzerine çocuklar kıs kıs gülmeye başladılar, öğretmen onları azarladı. Bana da saçma sapan konuşma diyerek beni tersledi.”²²

1915 Olaylarına dair birtakım bilgilerin de üstü kapalı ve tek taraflı olarak yansıtıldığı bu eserde İran Ermenilerinin 1915 olayları konusunda ne düşündükleri ve çocuklara ve gelecek nesillere ne yönde bir tarih aktarımı yaptıklarını göstermesi açısından önemlidir. Eserin ana kahramanı olan Edmund’un, babasının evde okuduğu bir kitabı görmesi ve bu kitabın diğerlerinden farklı olduğunu anlamasıyla konuya giriş yapan yazar, bu kitabın diğerlerinden farklı olduğuna ve söz konusu kitapta 1915 Olaylarına yönelik ciddi göndermeler yapıldığına şöyle yer verir: “Bazen babamın okuduğu ve annemin, resimlerini görmemi bana yasakladığı kitapta acayip bir resim görmüştüm. Bu, insanların kafatasıyla yapılmış bir tepenin resmiydi. Okula hala gitmiyordum. Bir gün babama: “Bu ne resmi?” diye sordum. Babam da Osmanlıların öldürdükleri Ermenilerin kafaları, diyerek yanıt verdi. O an annem geldi ve yeter artık, çocuk korkuyor diyerek babamı azarladı. Hayretle resme bakan babam: “Çocuk ya da yetişkin fark etmez. Herkes atalarının başına neler geldiğini bilmeli” dedi. Büyüdükçe neden her yıl yirmi dört Nisan’da olan doğum günümü birkaç gün erken ya da birkaç gün geç kutladıklarını anladım. Büyükanne ve Grigoryan Hanım, her yıl yirmi dört Nisan’da²³ oruç tutar, kiliseye gider ve mum yakarlardı.”²⁴

Görüldüğü gibi Türkiye ve Osmanlı hakkında herhangi bir fikri olmayan bir çocuğun doğrudan babası tarafından “Osmanlıların öldürdükleri Ermenilerin kafaları” şeklindeki bilgilendirmesi Edmund’da Osmanlılar hakkında olumsuz bir kanaat oluşmasına sebep olmuştur.

Pirzad, çocuk karakterlerin gözünden dini farklılıkların nasıl değerlendirildiğine şöyle yer verir: “Abraham Bey, sınıf arkadaşım olan

22 Pirzad, *Se Ketab*, 230-231.

23 İran, 1991 yılında SSCB’den bağımsızlığını alan Ermenistan’ı aynı yıl içerisinde resmen tanımıştır. Bununla birlikte İran kendi içindeki Ermenileri, özellikle İran Devriminden sonra, en ayrıcalıklı “öteki” olarak konumlandırmıştır. Bu bağlamda günümüzde İran’da Ermenilerin halen açık olan 200 civarında Gregoryen Kilisesi bulunmaktadır ve İran Ermenileri her yıl 24 Nisan tarihinde kiliseye gidip mum yakarak Ermeni Kırımı’nda hayatını kaybeden kurbanları anmaktadırlar.

24 Pirzad, *Se Ketab*, 258.

Anuş'un babasıydı. Anuş, herkesle kavga eden ve sürekli Tahire'nin arkasından "Müslüman hademenin kızı!" diye konuşan şişman ve sarışın bir kızdı. Dört köşeli kilisenin önündeki kaldırımında oyun oynarken Anuş, Tahire hakkında konuşup ben de Tahire'yi savununca Anuş bütün çocukların önünde: "Bu utanmaz serserem, Müslüman hademenin kızına âşık!" diye bağırды. Ben daha ne yapmam gerektiğini düşünürken Tahire, Anuş'un kulağına sert bir tokat indirdi. Anuş'un burnu kanadı."²⁵

Kompozisyon yazmak için Tahire'den yardım almayı düşünen Edmund'un bu konuda içten içe kendini suçlaması, küçük bir çocuk gözünden sınıfsal farklılığın ne kadar önemsendiğinin ve bunun çocuklar üzerindeki etkilerinin göstergesidir: *"Birkaç başlangıç cümlesi yazdım ve çizgi çektim. Başlangıç cümlesi benim için hep zordu. Keşke Tahire olsaydı da bana yardım etseydi diye düşündüm. Tahire'nin Ermenice kompozisyonu diğer derslerde olduğu gibi bütün sınıfından iyiydi. Okulda en azından bir defa bile Tahire'yi altettiği duyulan bir çocuk yoktu. Kendi kendime utanmıyor musun? Müslüman hademenin kızı, senin ana dilini senden iyi biliyor! diye söyledim ve sonra Tahire'nin nasıl iyi kompozisyon yazdığını düşündüm. Ermenistan bizim vatanımızdı, onun değildi."²⁶*

Pirzad, Hristiyan Ermenilerin Müslüman Farslarla olan ilişkilerini sadece çocukların gözünden değil diğer aile bireyleri üzerinden de okuyucuya yansıtmaya çalışmıştır: *"Annem mutfakta yaprak dolması diziordu. "Ben Tahire'nin yanına gidiyorum" dedim. Başını kaldırmayınca durumunun iyi olmadığını anladım. Hemen bir bahane uydurdum. "Ona bir şey sormalıyım" dedim. Bu sefer başını kaldırdı ve: "Nasıl bir şey? diye sordu. Derin tencere içerisinde düzensiz, irili ufaklı ve eğri büğrü olan dolmalara baktım. "Şey... Ermenice bir kompozisyon yazdım da, onu kontrol edip düzeltsin," dedim. Annem o kadar hızlı doğruldu ki boynundaki taşlı haçın bulunduğu altın zincir havaya sıçradı ve gömleğinin düğmesine takıldı. "Senin Ermenice kompozisyonunu Müslüman bir hademenin kızı mı düzeltiyor? Utan!" dedi."²⁷*

Yazarın bu eserde ele aldığı önemli temalardan biri de İran'da yetişen Ermeni gençlerinin ya da Ermeni öğrencilerinin Ermenistan algısı olmuştur. Pirzad'ın kaleminden, gençlerin hayalindeki Ermenistan'ın nasıl şekillendiği şöyle ifade edilmiştir: *"Ben de küçük kasabamızdaki bütün Ermeniler gibi Ermenistan'ı ya ders kitaplarındaki ya da ansiklopedilerdeki haritalar üzerinde görmüştüm.*

25 Pirzad, *Se Ketab*, 233.

26 Pirzad, *Se Ketab*, 238-39.

27 Pirzad, *Se Ketab*, 240-41.

Büyükannenin oturma odasının duvarında, Grigoryan Hanım'ın ona hediye ettiği Eski Ermenistan'ın büyük bir haritası vardı."²⁸

Eserde dikkat çeken bir diğer husus da yazarın İnan Ermenilerinin, Ermeni Tarihi ve Ağrı Dağı'na dair fikir ve tasavvurlarıyla ilgili düşünceleridir. Bilindiği üzere Ermeni toplumu tarafından tarihten günümüze Ağrı Dağı'na yönelik daima ciddi bir hayranlık ve bu bölgenin kendilerine ait olduğu yönünde iddialar ileri sürülmektedir. Bu konunun Pirzad tarafından da tekrar edilmiş olunması bu hususun sadece Ermenistan Ermenileri değil diaspora Ermenileri tarafından da nasıl gündemde tutulduğunun gösterimi açısından dikkate değerdir: "*Limonata tezgâhının üzerinde, mağazanın duvarında Ararat Dağlarının iki yüksek kulesi olan büyük Masis ile küçük Masis*²⁹*'in büyük bir tablosu vardı. Bu tabloyu Grigoryan Hanım beraberinde Ermenistan'dan getirmişti. Kilise ve okul encümen üyesi olan babam, Grigoryan Hanım'ın ölümünden sonra tablonun okula bağışlanmasını vasiyet ettiğini söylerdi.*"³⁰

Pirzad'ın eserlerindeki yeni nesil Ermeniler Ermenistan'ı sadece harita üzerinde ya da kitaplarda görmüş kişilerdir. Ermenistan'ı gerçekten gören tek kişi olan Grigoryan Hanım, herkese anavatanıyla ilgili her defasında parçalarını değiştirdiği bir takım hikayeler anlatır. Bu zihin dağınıklığı, iki ülkede iki tarihle yaşayan ve sürekli her ikisi ile uzlaşmaya çalışan diaspora insanının öne çıkan özelliklerinden birisidir. Pirzad'ın eski nesli bilinçli olarak kolektif kimliğini korumaktadır. Yukarıda verilen örnekler, eski neslin; din, dil ve kültür açısından kendi Ermeni kimliğini korumak için göstermiş oldukları emek ve çabanın göstergesidir.

Görüldüğü gibi aile bireylerinin özellikle de büyükannesi, anne ve babası tarafından sürekli Edmund'un Müslüman olan arkadaşı Tahire ile arkadaşlığı acımasızca eleştirilmektedir. Gerek dini ritüeller söz konusu olduğunda gerekse de çocuğun okul durumuyla ilgili bir ödevi söz konusu olduğunda Müslüman Tahire'nin daima şu cümlelerle eleştirildiği görülmektedir: "*Büyükannem defalarca: "Vay haline ki Müslüman hademenin kızından din ve iman öğreneceksin!" demişti. Bir gün kiliseden çıkarken büyükanne, Tahire'nin boynunda küçük bir haç taşıdığını ve gözlerinin yaşla dolu olduğunu gördü. Tahire'nin alnundan öptü ve ondan sonra büyükannemden asla 'Müslüman hademenin kızı' cümlesini duymadım.*"³¹

28 Pirzad, *Se Ketab*, 237.

29 Günümüz Türkiye'sinin doğusunda, Ermenistan sınırına çok yakın bir konumda yer alan, iki eski volkanik tepeden oluşan, hareketsiz, bileşik bir volkanik dağ olan Ağrı Dağı'nın Ermenice ismidir.

30 Pirzad, *Se Ketab*, 242.

31 Pirzad, *Se Ketab*, 246.

Pirzad, eserinde Ermeni toplumunun Fars ve diğer ülke vatandaşlarıyla olan ilişkilerindeki kopukluğa yer verdiği gibi İran Ermenilerinin farklı dini ya da etnik gruptan biriyle evliliğe de son derece karşı olduklarını ve bu tarz durumlarda adeta aile bireylerini afaroz ettiklerini şöyle ifade eder: “Behzat ve ben evlenmeye karar verdik. Ortaya çıkacak manzarayı zihnimde somutlaştırdım: “Hala oğlu Arşam, hala kızları, onların eşleri, amca oğulları, onların eşleri, tüm aile ve... hala! Tepkileri tahmin etmeye çalıştım. Önce inanmama, sonra şaşkınlık, sonra sessizlik, sonra... Yıllar önce bir kız, bir İngiliz ile evlendi. Büyükannem ve halam, onların ilk kızı dünyaya gelinceye kadar onları görmeye gitmediler. Şiddetli bir rüzgâr esti ve menekşeler boyunlarını büktüler. İyi ki büyükannem yok diye düşündüm. Yoksa onun biricik inci tanesi olan benim, Ermeni olmayan biriyle evlenmek istediğimi büyükanneye kim söyleyebilirdi? Belki de sadece Alenush'un kendisi söyleyebilirdi.”³²

Eserde, bir Hristiyan ile bir Müslüman arasında doğuşsal problemlere dikkat çekmek amacıyla özellikle dinler arası evliliklerde ulusal, etnik ve dini sınırların korunduğuna işaret edilir. Alenush'un Müslüman bir Türk olan Behzat ile evlenmek istediğini anne ve babasına söylediğinde ona verilen cevap korunan sınırın boyutunu açıklar niteliktedir: “Kesinlikle biliyorsun ki, Behzat'ın şahsı ile bir sorunumuz yok, dedim.” Bunun üzerine Alenush: “Şahısla sorununuz yok! Orta çağdan kalma gelenek ve göreneklerle sorununuz var!” dedi.³³

Alenush gibi Danik de kendi kendini sürgün etmeyi seçer ve Müslüman komşusuna aşık olduğu için kendini acı çekmeye mahkum eder. Ailesinin konuyla ilgili duygularını düşünmeden, bu çocukla evlenme isteğinde ısrar eder. Bu yüzden Ermeni cemaatinin aşağılamasından utanan zavallı annesi hastalanır ve Danik, neden olduğu onca beladan sonra Tahran'a taşınır. Danik'in Ermeni cemaatinin normlarının dışına çıkma arzusu, onun kaybını ve yalnızlığını beraberinde getirir. Danik, ailesi ve Tebriz'deki cemaati tarafından reddedildikten sonra Tahran'da تنها bir hayat seçer. Edmund ve Alenush, artık Tahran'da yaşayan Danik ile güçlü bir bağ kurarlar. Öyke ki Danik ne zaman birinin suçlamalarının hedefi haline gelse (özellikle Atamian Bey'in), Edmund kendini onu savunurken bulur ve sonra bu savunma şevkini sorgular. Edmund'un Danik'in tarafında olma dürtüsü, onun kayıp bir çocuklukta, uzak bir geçmişe gömülmüş, bastırılmış arzularında yankılanır. Edmund, ancak Danik'in evinde kendi gelenekçi ailesinden bağımsız olarak

32 Pirzad, *Se Ketab*, 266.

33 Pirzad, *Se Ketab*, 284.

herhangi bir geleneksel kuralın olmadığı bir Paskalya kutlamasından sonra, Alenush ve kendi “gerçek” benliği ile uzlaşmaya karar verir.

Pirzad, Ermeni cemaatinin bu konudaki tutumunun katılığına dikkat çekmek için Müslüman komşusuna aşık olan Danik’in Tebriz’de yaşadıklarını şu şekilde dile getirir: “*Danik’in başına gelen onca belayı düşün! Dayak yemiş! Keşiş, kilisede onu tekfir etmiş! Genç-yaşlı, çocuk-büyük sokak ortasında suratına tükürmüş!*” Marta’nın sesi titriyordu. “*Teyzesinin oğlu onu öldürmek istemiş!*”³⁴

Diasporik Ermeni cemaatinin ev sahibi ülke içinde asimile olma isteksizliği ve kendilerini Müslüman Farslardan ayrı tutmaları, Ermeni olmayanların dışlanmasıyla sonuçlanan “farklılık” (veya daha doğrusu üstünlük) hissini besler. Bu aynı zamanda onları “öteki” olarak niteleyen ev sahibi toplumun istenmeyene ve tanınmayana yönelik tutumuna karşı geliştirilen bir savunma mekanizmasının sonucu olarak da yorumlanabilir.

Yazarın dikkat çektiği bir diğer husus da Farslar ile Ermeniler arasındaki etnik ve dini farklılık nedeniyle mevcut olan kopuk ilişki türünün tüm Ermeniler için geçerli olmadığı, bazı Ermeni ailelerinin aslında tam tersine Müslümanlarla iç içe bir hayatlarının olduğu konusuna da vurgu yapıldığı görülmektedir: “*Marta herhangi bir sebeple komşulardan tutun da tüm mahalle halkına, esnaflara, Hristiyan Ermenilere ve Müslümanlara, yeni evlenen gelinlere, yeni doğan bebeklere ve sınıf birincisi olan öğrencilere hediyeler veriyordu. Kutsal bayramlarda mahallenin bütün çocukları, okul müdiresinin paskalya yumurtalarını almak için bizim evin avlusunda toplanıyorlardı. Marta yeni yılda Ali Bey’in eşi ve tüm komşuları için kendi elleriyle yaptığı tatlıdan gönderiyordu. Ali Bey’in eşi, Nevruz bayramında bizim için nohutlu ekmek getiriyordu.*”³⁵

Yazar, öykülerinde insanların yaşam koşullarının daha iyi analiz edilmesi için farklı sosyal geçmişe sahip olan ancak aynı kimlik sorunlarını yaşayan farklı nesillerden insanları bir araya getirmiştir. Bunları diaspora Ermenileri ve ulusötesi kimliği benimseyen Ermeniler diye adlandırmak mümkündür. Diaspora Ermenisi kendini yalnızca etnik grubunun bir üyesi olarak tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda bu topluluğa güçlü bağlarla da bağlıdır. Bu yüzden de kimliği ve aidiyeti tek bir yere ve topluma sabitlenmiş bir topluluğun üyesi olmak anlamına gelmektedir. Oysa ulusötesi kimliğe sahip Ermeniler, bir yandan köken ülkeyle bağlantısını sürdürürken öte yandan ev

34 Pirzad, *Se Ketab*, 306.

35 Pirzad, *Se Ketab*, 308.

sahibi toplumun sosyal hayatında yer almış, bağlı oldukları yerler değişken ve aidiyetleri akışkan insanlardır.³⁶

İncelenen eserde karşımıza çıkan eski nesil diaspora Ermenileri, anavatanlarına güçlü bağlarla bağlı olup Ermeni kimliğini benimsemektedirler. Oysa yüzyıllardır diasporada yaşayan yeni nesil ulusötesi göçmenler, köken ülkeye bağlı olmakla birlikte, akıcı ve esnek bir kimliğe sahiplerdir. Bu yeni nesil İran Ermenileri, eskilerin yasaklarına rağmen günlük konuşmalarında iki dili de karışık kullanırlar. Bu, tek millet olmak anlayışını benimsemekten çok çeşitlilik ve çokluk fikrini benimseyen yeni neslin ulusötesi diaspora nesline dönüşümünün göstergesidir.

Tüm hikâye boyunca Ermeni-Fars kimliği arasında sıkışıp kalan Edmund gibi Danik ve Alenush da kendilerini tek bir kimlikle tanımlamayan diasporik ulusötesi Ermenilerin örnekleridir. İran vatandaşı olmalarına rağmen bir dereceye kadar anavatanları Ermenistan'a da bağlıdırlar. Ancak bu bağlılık onlar için bireysel öznelik kaybı anlamına gelmez. Zira kendi içlerinde diasporik öznelliklerini sürdürürken ulusötesi alanda onlar da hayatlarının gerçeğini ve çoklu kimliği kabullenirler.

Sonuç olarak İran Ortadoğu'daki Ermeni diasporası kapsamında tarihten günümüze önemli merkezlerinden biri olmuştur. İran Ermenilerinin bu coğrafyada tarihte uzun yıllar Sasani imparatorluğu himayesinde dağınık bir şekilde varlıklarını sürdürdükleri bilinmektedir. Bu nedenle günümüzde İranlılarla Ermeniler arasındaki ilişkilerin kültürel ve dini temellerinin çok eskilere dayandığını kaydeden araştırmacılara göre bu ilişkilerin tarihsel arka planı İran'ın İslam öncesi dönemine kadar gitmektedir. Günümüzde ise iki toplum arasında siyasi ilişkilerin yanı sıra kültürel, edebi ve filolojik konularda da bir yakınlık söz konusu olduğu görülmektedir.³⁷ Buna karşın İran'da halen Ermeni toplumunun izole bir hayat yaşadığı ve bu durumun Pirzad gibi önemli kadın yazarların eserlerine de yansıtıldığı görülmektedir.

Küresel kapitalizmin ve neoliberalizmin yükselişi ve sığınma veya göç gibi kitlesel yerinden edilmelerden doğrudan veya dolaylı olarak ortaya çıkan krizlerin tırmanmasıyla birlikte diaspora kimliği konusu sadece siyasi değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve edebi olarak da önemli hale gelmiştir. İran Ermenilerinin dini-etnik bir azınlık olarak durumu, onları çoğunluk toplumu

36 Derya Özkul, "Ulus-ötesi göç: Uluslararası Göç Yazımında Yeni Bir Paradigma", *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar Tartışmalar* içinde, ed. Suna Gülfer İhlamur Öner- Aslı Şirin Öner (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 485.

37 Yıldız Deveci Bozkuş, "Ortadoğu'da Ermeni Diasporası: İran, Lübnan ve Suriye Ermenilerine Dair Tarihi Bir Değerlendirme", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(3), 2020, 1412-1413.

ile bütünleşmeye zorlamış ve çeşitli tarihsel evrelerde dini-etnik ayrımcılığa maruz bırakmıştır.

Sonuç

Pirzad'ın eserlerinde genellikle sade, akıcı ve anlaşılır bir dil kullandığını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra gerek konu seçiminde gerekse cümle yapılarının son derece kısa ve anlaşılır olması yazarın vermek istediği mesajların net bir biçimde okuyucuya ulaşmasında önemli bir etkidir.

Pirzad'ın öykü ve romanlarının genel tema ve içerik özelliklerine bakıldığında belki de kendisinin de bir kadın ve bir anne olmasının da etkisiyle kadınların ve kadın sorunlarının daima merkezde olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum özellikle İran kadınlarının ve İran'da yaşayan etnik ve dini bir grup olarak Ermeni kadınlarının yaşamları söz konusu olduğunda çok daha önemlidir, nitekim söz konusu toplumda yaşayan kadınların sorunlarına dair bilgilerin böylesine kapsamlı bir şekilde birincil kaynaklardan dünyaya aktarılması son derece değerlidir. Zira Ermeni bir ailenin çocuğu olan Edmund'un gözüyle yaşadığı çevre, bir Ermeni ailesi üzerinden Ermeni örf, adet, gelenek ve görenekleri, onların inançları ve hayata bakışları hakkında önemli bilgiler ediniriz.

Tüm bu özelliklere rağmen yazarın özellikle bu çalışma kapsamında değerlendirmiş olduğumuz ve birbirine bağlı üç öyküsünde 1915 Olaylarına dair kullandığı ifade ve terimler ise düşündürücüdür. Nitekim Ermeni sorunu gibi güncelliğini halen koruyan bir konuda Pirzad'ın uluslararası bir yazar olma yolunda önemli adımlar atarken dolaylı da olsa okuyucuya verdiği mesajlar dikkat çekicidir. Çünkü birbirinin devamı mahiyetindeki bu üç öyküde de on iki yaşından itibaren Ermeni toplumunda 1915 Olaylarının nasıl bir tabu haline getirildiği ve çocuklara özellikle de diasporada yaşayan Ermeni aileleri tarafından nasıl tek taraflı empoze edildiği son derece net bir biçimde görülmektedir.

Pirzad'ın öykülerinde belki de Türkiye'deki okuyucular için en ilgi çekici taraflardan bir diğeri de, günlük rutin işlerin veya gündelik işlerin Türkiye'deki ev hanımlarınıninkiyle büyük benzerlik gösteriyor olmasıdır. Nitekim ailevi yapıdan tutun da kadının görevi, yeri, sınırları, giyimi, çocuklarıyla veya eşleriyle olan ilişkilerindeki sorunların neredeyse büyük bir kısmının benzer ve ortak noktalarının olduğunu söyleyebiliriz.

Görüldüğü gibi birbirinin devamı olan üç öyküde de Pirzad'ın İnan Ermenilerinin, Fars toplumuyla olan dini, siyasi ve toplumsal ilişkilerini de irdeleyen en önemli öyküleri arasında ilk sırada yer aldığını söylemek mümkündür. Ayrıca Ermeni bir ailede dünyaya gelen Zoya Pirzad'ın bu öykülerde bir bakıma kendi inancı kapsamında İnan'da yaşayan bir Ermeni ailesinin kendi örf, adet ve inançlarını nasıl koruduğunu ve onca zorluklara rağmen onları nasıl devam ettirdiğini anlatması bu öykülerin önemini daha da arttırmaktadır.

Kaynakça

- Basirizadeh, Fatemeh Sadat, and Mahnaz Soqandi, "A Comparative Study of the Psychoanalytical Portrayal of the Women Characters by Virginia Woolf and Zoya Pirzad." *Britain International of Humanities and Social Sciences (BIOHS) Journal* 1, No. 1 (2019), 1-8.
<https://doi.org/10.33258>
- Deveci, Bozkuş, Yıldız. "Zoya Pirzad'ın Yek Ruz Mande be 'id-i Pak (paskalya'ya bir gün kala) Adlı Eserinde Kadın İmgesi." *Çağdaş İran Edebiyatında Kadın* içinde, 179-207, Ankara: Hece Yayınları, 2018.
- Deveci Bozkuş, Yıldız. Ortadoğu'da Ermeni Diasporası: İran, Lübnan ve Suriye Ermenilerine Dair Tarihi Bir Değerlendirme. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(3), 1399-1430, 2020.
- Ferruhzâd, Pûrân, *Kârnumâ-yi Zenân Kârâ-yi Îrân ez Dîrûz ta Emrûz*. Tahran: Neşr-i Katre, 1381.
- Kazemi, Foroogh and Shohreh Dalae, "A Study of Gender Discourse in Zoya Pirzad Novels." *Journal of Advances in Linguistics* 8, No. 1 (Bahar 2017), 1225-1228.
- Okyar, Onur, "İran Ekseninde Türkiye-Ermenistan İlişkileri: Anlaşmazlıktan Kazanca." *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10, No. 2 (Aralık 2017), 1181-1206. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.284977>
- Olsun, Aylin, "İran'ın, Yaşayan Kadın Yazarlarından Seçme Kitaplar". <https://aylinsatunolsun.com/sepideh-shamloo/>
- Özgür, Ertuğrul Murat, "Küresel Göçün Sosyo-mekânsallığı: Ulusötesi Mekânlar/Yerelötesi Yerler, Topluluklar ve Kimlikler." *Coğrafi Bilimler Dergisi* 16, No. 1 (Bahar 2018), 1-35.
https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000189
- Özkul, Derya. "Ulus-ötesi göç: Uluslararası göç yazınında yeni bir paradigma." *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar Tartışmalar* içinde, ed. Suna Gülfer İhlamur Öner- Aslı Şirin Öner, 483-500. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Pirzad, Zoya, *Se Ketab*. (13th ed.). Tahran: Neşr-i Merkez, 2006.

Yardemir, Şerife, “Modern İran Edebiyatında Kadın Yazarlardan Zoyâ Pîrzâd ve Onun Se Kitab İsimli Öykü Mecmuasındaki Kadın Karakterler.” *Çağdaş İran Edebiyatında Kadın* içinde. Ankara: Hece Yayınları, 2018, 255-274.

Yüçetürk, Gamze ve Serpil Yıldırım, *Arap ve Fars Kadın Öykücülerden İnciler*. Ankara: Hece Yayınları, 2016.